

III. Воєнні злочини росіян в Україні: проблеми міжнародно-правової кваліфікації

DOI: 10.33498/Юшп-2022-06-069

Володимир Пилипенко

кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
доцент кафедри міжнародних відносин
Львівського університету бізнесу та права
(Львів, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9560-2754>
vpulypenko77@gmail.com

УДК 341.322.5

ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВУ КВАЛІФІКАЦІЮ ЗЛОЧИННИХ ДІЯНЬ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджуються злочинні дії Російської Федерації (РФ) під час повномасштабної агресії в Україні на предмет їх відповідності існуючим міжнародним злочинам, зокрема геноциду, з метою правильної кримінально-правової кваліфікації. Подається аналіз об'єктивної сторони геноциду як міжнародного злочину, передбаченого Конвенцією “Про запобігання міжнародному злочину геноциду та покарання за нього” (Конвенція) і Статутом Міжнародного кримінального суду.

Аналізується протиправна поведінка РФ у контексті так званої денацифікації як основної мети вторгнення в Україну. На підставі норм Конвенції та існуючої практики міжнародних кримінальних трибуналів у статті показано різницю між такими об'єктами злочинних посягань, як національна, етнічна, расова чи релігійна група і нація. Зроблено висновок, що дії РФ спрямовані не на знищення якоїсь із груп Конвенції, а, власне, на знищення української нації, її культури, мови, історії та державності. У цьому контексті аналізуються погляди Р. Лемкіна – засновника концепції геноциду як міжнародного злочину.

Обґрунтовується необхідність міжнародно-правової кваліфікації дій РФ як нового міжнародного злочину та пропонується його умовна назва – націоцид.

Ключові слова: міжнародні злочини; геноцид; національна група; нація; воєнні злочини; денацифікація; націоцид.

Після восьми років гібридної війни, 24 лютого 2022 р. Російська Федерація (далі – РФ) розпочала відкриту збройну агресію проти нашої держави. Без офіційного оголошення війни, як це вимагається відповідно до норм міжнародного права, а лише на підставі рішення президента РФ В. Путіна, російські війська перетнули кордон і впритул наблизилися

© Володимир Пилипенко, 2022

до столиці України – Києва. Основною метою цієї так званої “спеціальної військової операції” є надумана російським керівництвом “денацифікація” України.

Вже з перших днів вторгнення світ був шокований звірствами російських окупаційних військ в Україні. Зокрема, у Бучі, Ірпені і Бородянці та інших населених пунктах Київщини росіяни чинили масові вбивства, катували та гвалтували мирних мешканців. Під час боїв за Маріуполь російські війська цілеспрямовано бомбардували лікарню та пологовий будинок, де перебували люди. Потужного обстрілу зазнав Маріупольський театр, підвал якого містяни використовували як бомбосховище. У результаті такого обстрілу відразу загинуло декілька сотень людей. Загалом же, під час захоплення Маріуполя росіянами було вбито більше десяти тисяч мирних мешканців. На початку березня російські війська обстріляли найбільшу в Європі Запорізьку атомну електростанцію, внаслідок чого постраждав енергоблок і виникла пожежа, яка могла призвести до екологічної катастрофи глобального масштабу.

Під час бойових дій окупанти дуже часто використовують заборонені види озброєнь: підводні міни, касетні боєприпаси, фугасні, фосфорні та термобаричні бомби. А окупувавши відповідні населені пункти, вони викрадають і катують представників місцевої влади. За весь час “спеціальної операції” до Росії вивезено вже понад 234 тис. українських дітей. Знищено чи пошкоджено понад 400 пам’яток культури та багато творів мистецтва, окремі з яких вже неможливо відновити. На сьогодні Офісом Генерального прокурора зафіксовано та розслідуються десятки тисяч воєнних злочинів, вчинених російськими загарбниками.

Беручи до уваги всі ці звірства, які російські окупанти чинять в Україні, Верховна Рада України відповідною Постановою ухвалила Заяву “Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні” та звернулася до міжнародних організацій, урядів та парламентів іноземних держав про визнання ними злочинних дій РФ геноцидом Українського народу, а також вчинення злочинів проти людяності та воєнних злочинів на території України¹. І варто відзначити, що на це звернення нашої держави вже відгукнулися парламенти Латвії, Естонії, Канади, Литви, Польщі, Чехії та Ірландії.

Тобто світове співтовариство поступово доходить усвідомлення того, що в Україні вчиняється один із найжорстокіших і найважчих міжнародних злочинів – геноцид.

Нагадаємо, що відповідно до норм ст. 2 Міжнародної конвенції “Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього” (далі – Конвенція)

¹ Про Заяву Верховної Ради України “Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні”: Постанова Верховної Ради України від 14 квітня 2022 р. № 2188-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#>> (дата звернення: 15.07.2022).

геноцидом вважаються дії, вчинені з наміром знищити повністю чи частково будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу. До таких дій, зокрема, належать: вбивство членів групи; завдання серйозних тілесних чи розумових ушкоджень; створення таких життєвих умов які розраховані на повне чи часткове фізичне знищення членів групи; заходи, спрямовані на попередження дітонародження в групі та насильницька передача дітей з однієї групи до іншої². Аналогічно трактується поняття геноциду й у Статуті Міжнародного кримінального суду (далі – Статут МКС)³.

Прийнято вважати, що об'єктивну сторону геноциду зазвичай формують дії, спрямовані на фізичне винищення представників певної національної (етнічної, расової) групи. І лише дії щодо насильницької передачі дітей з однієї групи до іншої не передбачають безпосереднього фактичного винищення, однак мають ту ж мету з розрахунком на майбутню перспективу. Об'єктом геноциду є право певної національної групи на фізичне існування.

Саме тому геноцид, як він подається у Конвенції та Статуті МКС, – це переважно фізичне знищення представників певної нації, незалежно від того, чи перебувають вони в територіальних межах країни, яка є місцем осідлості основної нації, чи поза її кордонами. Тобто вбивства українців росіянами в Україні світ цілком закономірно трактує як геноцид. Зрештою, навіть якщо б росіяни, без розв'язання агресивної війни в Україні, вбивали б тих же українців за національною ознакою в РФ, то це б теж можна було трактувати як геноцид українців. Адже і в першому, і в другому випадках може йтися про знищення певної національної групи.

Водночас наявні у публічному доступі факти та офіційна інформація, так само як і події минулих місяців, свідчать, що військово-політичне керівництво РФ на території України вчиняє чимало інших суспільно небезпечних діянь, які не зовсім співвідносяться з тими ознаками міжнародних злочинів, що відомі сучасному міжнародному праву. Це передусім дії, пов'язані з так званою “денацифікацією”, яку росіяни виставили як одну з причин вторгнення до України. Чимало таких дій характеризуються особливою жорстокістю та суспільною небезпекою, оскільки ставлять під загрозу існуючий світовий порядок, а тому потребують більш детального аналізу для їх міжнародно-правової кваліфікації.

Нагадаємо, що термін “денацифікація” використовувався свого часу союзниками відразу після Другої світової війни. На підставі рішень Потсдамської конференції було визначено комплекс заходів, які спрямовувались на очищення німецького та австрійського суспільств, а також

² Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text> (дата звернення: 15.07.2022).

³ Римський статут міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text> (дата звернення: 15.07.2022).

їхніх культур, преси, освіти від впливу нацистської ідеології⁴. І ось, вже у XXI ст. цей термін вдруге “оживили” в путінській Росії, зробивши його частиною *casus belli* для агресії проти України.

Цікаво, що ідея цієї так званої “денацифікації” України з’явилася в публічному та ідеологічному просторі Росії майже за рік до повномасштабного воєнного вторгнення. Ще 10 квітня 2021 р. провладне російське видавництво РІА “Новості” опублікувало статтю російського політехнолога та ідеолога рашизму Т. Сергійцева під назвою “Какая Украина нам не нужна”⁵. Але оскільки останнім часом у РФ часто траплялися подібні публікації, то особливої уваги у наших політиків та державних діячів вона не викликала. Проте сьогодні ми розуміємо, що в ній фактично розкрита “дорожня карта” повномасштабної війни проти нашої держави. Автор статті, зокрема, наголошує на необхідності “денацифікації” України ‘через очищення “нацифікованого”, як він вважає, народу від нацистського впливу і втягнення його в нацистські ідеології та практики’. За його переконанням, ‘Україна масово прийняла нацистську присягу через політичний вектор руху в Європу’, який, на думку автора, розглядається українцями як “ознака расової переваги”. Оскільки така “нацифікація” України тривала з 1991 р., то, відповідно, вважає він, “денацифікація” повинна бути по справжньому масштабною. Тобто покарані мають бути всі, ‘хто брав участь чи підтримував АТО, а з культурної політики та освітніх програм необхідно вилучити всі матеріали (книжки, підручники, фільми, літературу тощо), які будуть кваліфіковані як елементи расової доктрини за ознаками перекручування історичних фактів’.

Виконавцем ось такої “денацифікації” автор, звісно, пропонує призначити РФ як державу і народ, які нібито “найбільше постраждали від нацизму”. А здійснення “денацифікації” має відбуватися в ‘рамках воєнної юрисдикції, без застосування заходів міжнародного правосуддя’. При цьому, ‘враховуючи тотальну вину українського населення, виправний окупаційний режим не повинен загравати з ним <...> та призупинити мораторій на смертну кару’. Серед результатів “денацифікації” російський ідеолог бачить ‘перетворення України в конфедерацію або вихід західних та східних частин з її складу, якщо взагалі вона залишиться існувати як держава’⁶.

Цілком зрозуміло, що здоровій людині такі “ідеї” могли б видатись маячнею, якби в ніч із 23 на 24 лютого 2022 р. В. Путін офіційно не ого-

⁴ Денацифікація <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Денацифікація#Посилання>> (дата звернення: 15.07.2022).

⁵ Тимофей Сергійцев, ‘Какая Украина нам не нужна’ (РИА Новости, 10.04.2021) <<https://ria.ru/amp/20210410/ukraina-1727604795.html>> (дата звернення: 15.07.2022).

⁶ Там само.

лосив “денацифікацію” як привід для повномасштабного вторгнення в Україну⁷.

Без сумніву, злочинні діяння російської воячини в Україні за багатьма ознаками відповідають складу злочину геноциду, однак мета їх вчинення, коло суспільно небезпечних дій, а отже, об’єктивна сторона як складовий елемент цього міжнародного злочину суттєво відрізняються від аналогічної складової злочину геноциду.

Аналізуючи, зокрема, основні тези, висловлені В. Путіним у зверненнях до російського народу від 22 грудня 2022 р. та 24 лютого 2022 р., відзначаємо для себе, що, виявляється, України і Української нації не існує історично. Україна – це штучна держава без власної історії та своєї території, яку нібито створили комуністи після жовтневого перевороту 1917 р. А тому необхідно її (Україну) “декомунізувати”. Що вочевидь означає – ліквідувати⁸.

Крім того, у статті російських засобів масової інформації “РІА Новості”, яка планувалася до опублікування через три дні після початку активної фази збройної агресії (якраз на дату оголошення результатів референдуму у Білорусі), йдеться про те, що ‘<...> Росія відновлює свою єдність, зруйновану після 1991 року, <...> збираючи руский народ знову разом, а України більше не буде <...>’⁹. Тобто мета “спеціальної військової операції” прослідковується дуже чітко – Україну треба знищити.

До цього можна додати ще й заяву заступника голови радбезу РФ Д. Медведєва від 5 квітня 2022 р., а також депутатів Держдуми (Журавльова, Матвейчева та інших) чи офіційні висловлювання відомих провідних політологів, типу того ж Т. Сергєйцева, у яких звучать заклики до знищення української нації, до деукраїнізації та ліквідації держави Україна.

Не менш виразно, як видається, доповнюють об’єктивну сторону цього злочину дії, спрямовані на знищення української історичної та художньої літератури. Їх виконання покладаються на так звані “ідеологічні підрозділи” російської військової поліції, що створюються на окупованих територіях. Про це офіційно повідомляло ГУР МО України¹⁰. Сюди також можна долучити рішення російського “мінпросвєщення” про те, що українські підручники “искажають” справжню історію, або ж дії слідчого комітету РФ щодо порушення кримінальної справи про “фальшивість”

⁷ Обращение Президента Российской Федерации (24.02.22) <<https://youtu.be/taYTXHsUU5w>> (дата звернення: 15.07.2022).

⁸ Обращение Президента Российской Федерации (21.02.2022) <<http://kremlin.ru/events/president/news/67828/videos>> (дата звернення: 15.07.2022).

⁹ Петр Акопов, ‘Наступление России и нового мира’ <<https://web.archive.org/web/20220226051154/https://ria.ru/20220226/rossiya-1775162336.html>> (дата звернення: 15.07.2022).

¹⁰ ГУР Міноборони, ‘Окупанти знищують українську літературу та підручники історії на окупованих територіях’ <<https://m.day.kyiv.ua/uk/news/240322-okupanty-znyshchuyut-ukrayinsku-literaturu-ta-pidruchnyky-istoriyi-na-okupovanyh>> (дата звернення: 15.07.2022).

української історії¹¹. А українцям на тимчасово окупованих територіях вже зараз забороняється навчатись у школах українською мовою та за українською освітньою програмою.

Не важко зауважити, що такі діяння, хоч і не спрямовані на безпосереднє фізичне знищення українців, як це властиво для геноциду, але, утім, становлять суттєву суспільну небезпеку, оскільки несуть загрозу існуванню цілої нації як одному із суб'єктів світової цивілізації.

На відміну від національної, етнічної, расової чи релігійної групи, на знищення яких спрямований злочин геноциду, нація являє собою значно ширший об'єкт за обсягом. І, власне, кожна з таких груп, як окремо, так і в сукупності, можуть формувати націю. Тобто об'єкт посягання злочинних діянь у цьому випадку відрізняється від об'єкту злочину геноциду.

Насправді легального визначення поняття “нація” в міжнародному праві не існує. Так само, як і визначення національної групи. Тому суто логічно можна припустити, що остання є складовою нації як такої.

І в цьому контексті варто відзначити, що у різних мовах у поняття “нація” вкладається різний зміст. У деяких країнах його іноді подають як “політична нація” або ж – “державна”. У міжнародно-правових документах, з огляду на різний переклад офіційними мовами, також натрапляємо на термін “нація” у розумінні “народ”. Зокрема – в Статуті Організації Об'єднаних Націй, в обох Міжнародних пактах 1966 р. (“Про громадянські та політичні права” і “Про економічні, соціальні та культурні права” йдеться, власне, про право “народів” на самовизначення¹²).

Що стосується української термінології, то тут дуже часто зустрічаємо такі терміни, як “нація” і “народ”. При цьому безвідносно до якоїсь конкретної ситуації чи суб'єктної характеристики. Взяти хоча б Конституцію України. У Преамбулі подається визначення Українського народу як громадян України усіх національностей. Однак вже у наступному абзаці законодавець серед суб'єктів права на самовизначення поставив спершу саме “українську націю”, а потім – “весь український народ”. Надалі у тексті Конституції України зустрічається лише термін “український народ”¹³.

Україномовна вікіпедія подає визначення нації як стійкої етносоціальної спільноти, яка виникла упродовж тривалого історичного розвитку на власній території (батьківщині), об'єднана самоназвою, символами,

¹¹ Глава Следственного комитета России поручил проанализировать содержание украинских учебников по истории <https://t.me/sledcom_press/977> (дата звернення: 15.07.2022).

¹² Charter of the United Nations <<https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>> (accessed: 15.07.2022); Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text> (дата звернення: 15.07.2022); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text> (дата звернення: 15.07.2022).

¹³ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення: 15.07.2022).

географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних і політичних цінностей, усвідомленням своєї ідентичності (національною самосвідомістю)¹⁴. Дозволимо собі додати до цього ще й наявність власної мови як обов'язкового об'єднувачого фактору.

Отже, до основних ознак нації належать: спільність мови, спільність культури, спільність історії, самобутня ідентичність, наявність власної історичної території, усвідомлення відмінностей від інших етносів (унікальність). Відповідно, можемо стверджувати, що нація має певні невід'ємні (природні) права: на існування, на культуру, на мову, на власну територію (батьківщину), на власну історію (історичну пам'ять), а також право бути суб'єктом світової історії. До невід'ємних прав нації належить також право на політичне самовизначення, тобто на утворення власної держави. Що ж до національної групи, то вже саме формулювання цього терміна дає нам підстави вважати, що йдеться очевидно про частину нації. Безвідносно до чисельного розміру цієї частини і нації загалом. У сучасному світі необмежених міграційних можливостей національні групи можуть проживати навіть за межами своєї історичної території. Нації-держави зазвичай розділені на певні національні групи. При цьому, якщо та чи інша національна група є носієм спільної мови, культури та історії, то навіть фізичне знищення такої групи не тягне за собою автоматичну втрату цих цінностей, оскільки вони належать усій нації, а не якомусь одному її представнику.

Потрібно відзначити, що з моменту підписання Конвенції про геноцид питання щодо визначення поняття “національна група” залишалось відкритим протягом десятків років. Але особливо великих проблем тут не виникало через те, що не застосовувалася сама Конвенція. Лише у 1998 р., розглядаючи першу справу про злочин геноциду, Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді (далі – МКТР) надав своє бачення щодо визначення цього поняття. Зокрема, у вироку суддів у справі Акаєсу, під поняттям “національна група” подавалася ‘сукупність людей, які усвідомлено користуються певними правовими зв'язками, що засновані на спільному громадянстві в поєднанні з взаємністю прав і обов'язків’¹⁵.

І тут, як видається, МКТР ототожнив чомусь поняття “національність” із поняттям “громадянство”. Тобто, до складу національної групи за висновком суду належать не просто представники однієї національності, а й громадяни однієї держави, безвідносно до їхнього національного походження. А тому, крізь призму такого визначення, в українському правовому розумінні представники “національної групи” – це український народ, громадяни України всіх національностей.

¹⁴ Нація <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Нація>> (дата звернення: 15.07.2022).

¹⁵ ICTR, The Prosecutor v. Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T, Judgment (2 September 1998).

Що ж до визначення інших об'єктів посягання при геноциді, то цим же вироком МКТР етнічною групою вважає таку групу людей, члени якої є носіями спільної мови та культури. А до релігійної групи трибунал відніс спільноту людей, які сповідують одну релігію, цінності чи культ.

Натомість визначення расової групи судді базують на спадкових фізичних рисах, які часто властиві певному географічному регіону, незалежно від мовної, культурної, національної чи релігійної належності¹⁶.

Усі ці визначення відповідних суспільних груп були зроблені МКТР під час розгляду його першої справи по обвинуваченню Акаєсу у геноциді. І базувалися вони на так званому об'єктивному критерії чи підході до їх формування. Тобто така група розглядається як соціальний факт, як стабільна і постійна реальність. Індивіди стають членами групи автоматично й безповоротно через народження в групі.

Однак існує також і суб'єктивний підхід до формування таких груп, за яким група існує настільки, наскільки її члени сприймають себе як належних до цієї групи (самоідентифікація), або як такі сприймаються виконавцями геноциду (ідентифікація іншими). Крім того, може застосовуватись і змішаний підхід (поєднання цих двох варіантів).

Зрештою, вже у наступному році, розглядаючи інші справи (наприклад, справи Рутаганда, Кайшема і Рузіндана) МКТР наголосив, що поняття національних, етнічних, расових і релігійних груп були предметом багатьох досліджень, однак на момент розгляду справ єдиного прийнятого та міжнародно визнаного їх визначення не існує. Тому кожне з цих понять необхідно оцінювати з огляду на конкретні політичні, соціальні чи культурні обставини¹⁷. Крім того, суд резюмував, що належність людей до певної групи є радше суб'єктивним, аніж об'єктивним поняттям.

Важливо, щоб винуватець геноциду сприймав жертву як належну до групи, призначеної для знищення. У деяких випадках жертва може сприймати себе як належну до певної групи¹⁸.

Вже пізніше, у вироках Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії (далі – МКТЮ) теж можна було спостерігати відхід від суто “об'єктивних” критеріїв розуміння національних, етнічних, релігійних чи расових груп і застосування “суб'єктивного” сприйняття належності індивідів до таких спільнот.

Так, у справі Желішича судді МКТЮ зазначили, що

намагання визначити національну, етнічну, расову чи релігійну групу сьогодні, використовуючи об'єктивні та науково бездоганні критерії,

¹⁶ ICTR, Judgment (n 15).

¹⁷ ICTR, The Prosecutor v. Rutaganda, Case No. ICTR-96-3-T, Judgment (6 December 1999), para. 55.

¹⁸ ICTR, The Prosecutor v. Kayishema and Ruzindana., Case No. ICTR-95-1-T, Trial Judgment (21 May 1999), para. 98

було б небезпечним завданням, результат якого не обов'язково відповідав би сприйняттю осіб, яких стосується така категоризація¹⁹.

Саме тому перехід до суб'єктивного підходу передбачає уникнення об'єктивних, науково перевірених параметрів під час оцінки у визначенні конкретної групи. Ось чому превалюючий сьогодні суб'єктивний підхід базується, власне, на тому, як саме злочинець сприймає ту чи іншу групу жертв²⁰.

Як бачимо, відсутність єдино прийнятного підходу до визначення національної, етнічної, релігійної чи расової групи та критеріїв належності до неї не позбавляє нас можливості зробити висновок, що поняття “захищена група” в Конвенції і поняття “нація” є відмінними та різняться між собою. Ба більше, нація фактично і є певною сукупністю всіх чи декількох груп, які перебувають під захистом Конвенції.

Власне, саме з огляду на такий висновок можемо запропонувати концепцію міжнародно правової відповідальності, в основу якої покладено знищення (ліквідація) цілої нації. І тут найкращим прикладом для обґрунтування цієї ідеї можуть бути злочинні діяння російських агресорів, які вони вчиняють сьогодні на території нашої держави. Але для більшої переконливості саме такого підходу до оцінки відповідного злочину та його відмінності від злочину геноциду звернемося до витоків теорії геноциду.

Нагадаємо, що одним із дослідників та розробників концепції злочину геноциду й одним із авторів цитованої нами Конвенції був випускник Львівського університету (1921–1926 рр.) Р. Лемкін.

Ще у 1944 р. у своїй праці “Правління держав ‘вісі’ в окупованій Європі” він вперше вжив поняття геноциду як міжнародного злочину, обґрунтувавши необхідність його криміналізації в міжнародному праві.

При цьому важливо відзначити, під геноцидом він розумів “знищення нації чи етнічної групи”²¹. Що характерно, Р. Лемкін виділяв набагато ширший перелік способів (дій), якими міг вчинитись геноцид, аніж ті, які сьогодні формують основу об'єктивної сторони цього злочину в Конвенції. Ба більше, результатом геноциду не обов'язково має бути знищення нації, хіба що через масове вбивство її представників, вважав він. На його переконання, геноцид міг бути вчинений у результаті скоординованих дій, спрямованих на знищення життєво важливих основ існування національних груп з метою ліквідації їх, як таких. План повинен бути спрямований на розпад політичних і соціальних інституцій, культури, мови, національних почуттів, релігії та економіки, а також на

¹⁹ STY, *The Prosecutor v. Jelišić*, Case No. IT-95-10-A, Judgment (14 December 1999), para. 70.

²⁰ Ibid.

²¹ Raphaël Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress* (Columbia University Press 1944).

знищення особистої безпеки, свободи, здоров'я, гідності, навіть життя членів такої національної групи²². Геноцид спрямований проти національної спільноти в цілому, а дії, через які він вчиняється – направлені на членів такої спільноти.

Причому автор у своєму дослідженні оперує як поняттям “нація”, так і “національна група”, надаючи їм фактично одне і те ж значення. Беручи до уваги історичний період, в якому жив Р. Лемкін, цілком законірно, що поряд із нацією він також виділяє “етнічну групу” як жертву геноциду. Можна очевидно припустити, що в такий спосіб він розділяє нації, які реалізували своє право на самовизначення через здобуття державності, так і нації, які, як національні меншини, перебувають у складі інших держав і не володіють політичною самостійністю. Наприклад – євреї, цигани або етнічні меншини Радянського Союзу (ті ж українці).

Бачення автором геноциду як плану з реалізації у сукупності всіх визначених для його вчинення дій наводить на думку, що першочергово геноцид розглядався ним саме як злочин проти цілої нації, а не окремих груп, об'єднаних пізніше в Конвенції за окремими критеріями. На підтвердження цього можна навести і вживання автором терміна “національне утворення” при характеристиці геноциду. Показуючи, зокрема, що при геноциді, дії, що хоч і вчиняються проти індивідів, все ж спрямовані не проти них особисто, а проти цілої нації. Він доводив, що конфіскація майна на окупованій території в осіб, які її залишили, може визнаватися просто як злочин проти приватної власності, натомість примусове позбавлення власності людей лише за те, що вони поляки, євреї чи чехи об'єктивно призводить до послаблення їхніх національних утворень²³.

Ще одним доказом сприйняття Р. Лемкіним геноциду саме як злочину проти нації є його розуміння так званих етапів геноциду. Під час першого етапу знищується національна модель пригнобленої нації, а вже потім, під час другого етапу, впроваджується національна модель пригноблювача. Тобто в результаті геноциду відбувається своєрідна заміна всіх атрибутів (ознак) однієї нації на атрибути іншої нації. Що важливо, автор допускав заміну таких національних моделей як при залишенні пригнобленого населення чи його частини, так і при повністю звільненій території від попереднього населення. Така позиція Р. Лемкіна ще раз підтверджує, що основним при геноциді є саме знищення основ нації, її ідентифікуючих ознак, а не лише фізичне знищення її представників (національних чи етнічних груп).

²² Lemkin (n 21).

²³ Ibid.

Він також наводив багато прикладів, як геноцид, будучи скоординованим планом у діях фашистів, проявлявся в політичній, соціальній, культурній, мовній та економічній сферах²⁴.

Показуючи жахливість геноциду, Р. Лемкін доходить висновку про необхідність надання націям, які він вважає важливим елементом світової спільноти, міжнародно-правового захисту від цього злочину. Світ існує, маючи таке значне культурне та інтелектуальне різноманіття саме завдяки націям, які його населяють. Важливість існування нації полягає в її оригінальних внесках у світову співпрацю, заснованих на унікальній культурі і традиціях. Отже, знищення нації призведе до втрати її майбутніх внесків у світову цивілізацію²⁵.

Та навіть попри таке розуміння геноциду як злочину проти нації, до офіційного тексту Конвенції увійшли тільки злочинні дії, спрямовані на знищення національних, етнічних, релігійних чи расових груп. Очевидно, на час ухвалення відповідного документа світове співтовариство не мало достатніх підстав для втілення в життя ідеї Р. Лемкіна про геноцид нації. Нині, як видається, концепція криміналізації протиправних дій російських окупантів в Україні, саме як спрямованих на знищення української нації, потребує бути втіленою на рівні більш жорстокого та суспільно небезпечного злочину, аніж геноцид.

Адже всі дії політичного керівництва РФ, які полягають у плануванні знищення ідентичності, мови, державності, культури, власної історії та спрямовані на позбавлення історичної території стосуються не окремої національної групи, а посягають на права нації загалом. Відповідно, не тільки об'єктивна сторона посягання, а і його безпосередній об'єкт суттєво відрізняються від аналогічних елементів складу злочину геноциду.

Особливо варто наголосити, що такі дії вчиняються з метою реалізації окремого плану (задуму) і є проявом зовнішньої політики російської держави, яка офіційно отримала назву "денацифікація". За розумінням вищого політичного керівництва РФ "денацифікація України" – це звільнення її від нацизму. Проте незаперечним для всього світу є той факт, що нацизм як певна державна ідеологія чи навіть його прояви в Україні абсолютно відсутні. Тому складається враження, що насправді така політика "денацифікації" є всього лиш ширмою. За усіма її проявами вона має на меті знищення української нації. А отже, "денацифікація" є умисною, усвідомленою і наперед спланованою спробою ліквідації іншої нації. І вочевидь, за таких обставин ці дії не охоплюються складом вже відомого нам міжнародного злочину геноциду. Вони спрямовані на знищення чи спотворення унікальної історії нації, її привласнення, так само як і на знищення чи привласнення культурної спадщини, на

²⁴ Lemkin (n 21).

²⁵ Ibid.

знищення мови як унікального ідентифікатора нації, на заперечення самоназви нації, на позбавлення її власної історичної території та державності як результату реалізації права на самовизначення.

Основним мотивом вчинення цих злочинних діянь московитів є відновлення існування російської імперії у межах як мінімум колишнього СРСР, про що політичне керівництво РФ та її лідери неодноразово заявляли.

Висновки. Усі зазначені вище дії є небезпечними саме з погляду міжнародного права, оскільки посягають на мирне співіснування держав і світовий порядок. Тому існує необхідність їхньої подальшої фіксації та оцінки з метою правильної кваліфікації та запобіганню повторення у майбутньому. І, що найважливіше, вважаємо, що є всі підстави для виокремлення у системі міжнародних злочинів, поруч із вже відомим геноцидом, також більш жорстокішого та більш суспільно небезпечнішого злочину, який мав би отримати назву націоцид. Винні у його плануванні та вчиненні посадові особи РФ, а також безпосередні виконавці та пособники обов'язково повинні бути покарані з усією суворістю міжнародного кримінального права.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Lemkin R, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress* (Columbia University Press 1944) (in English).

Newspaper articles

2. Akopov P, 'Nastuplenie Rossii i novogo mira' <<https://web.archive.org/web/20220226051154/https://ria.ru/20220226/rossiya-1775162336.html>> (accessed: 15.07.2022) (in Russian).
3. Sergejcev T, 'Kakaja Ukraina nam ne nuzhna' (*RIA Novosti*, 10.04.2021) <<https://ria.ru/amp/20210410/ukraina-1727604795.html>> (accessed: 15.07.2022) (in Russian).

Websites

4. Hlava Sledstvennogo komiteta Rossyy poruchyl proanalyzovat' sodержanye ukrajnskykh uchebnykov po ystoriyy <https://t.me/sledcom_press/977> (accessed: 15.07.2022) (in Russian).
5. HUR Minoborony, 'Okupanty znyschuiut' ukrains'ku literaturu ta pidruchnyky istorii na okupovanykh terytoriiakh' <<https://m.day.kyiv.ua/uk/news/240322-okupanty-znyshchuyut-ukrayinsku-literaturu-ta-pidruchnyky-istoriyi-na-okupovanyh>> (accessed: 15.07.2022) (in Ukrainian).
6. Denatsyfikatsiia <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Денацифікація#Посилання>> (accessed: 15.07.2022) (in Ukrainian).
7. Natsiia <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Нація>> (accessed: 15.07.2022) (in Ukrainian).

8. Obraschenye Prezydenta Rossyjskoj Federatsyy (24.02.2022) <<https://youtu.be/taYTXHsUU5w>> (accessed: 15.07.2022) (in Russian).
9. Obraschenye Prezydenta Rossyjskoj Federatsyy (21.02.2022) <<http://kremlin.ru/events/president/news/67828/videos>> (accessed: 15.07.2022) (in Russian).

Volodymyr Pylypenko

TO THE QUESTION OF THE INTERNATIONAL LEGAL
QUALIFICATION OF THE CRIMINAL ACTS OF THE RUSSIAN
FEDERATION DURING THE FULL-SCALE AGGRESSION IN UKRAINE

ABSTRACT. The article examines the criminal actions of the Russian federation during the full-scale aggression in Ukraine from the point of view of their compliance with existing international crimes, in particular genocide, with the aim of proper criminal law qualification. An analysis of the objective side of genocide as an international crime provided for by the Convention “On the Prevention and Punishment of the International Crime of Genocide” and the Statute of the International Criminal Court is provided.

The illegal behavior of the Russian federation is analyzed in the context of the so-called denazification, as the main goal of the invasion of Ukraine. Based on the norms of the Convention and the established practice of international criminal tribunals, the article shows the difference between such objects of criminal offenses as a national, ethnic, racial, or religious group and a nation. It is concluded that the actions of the Russian federation are not aimed at the destruction of any of the groups of the Convention, but actually at the destruction of the Ukrainian nation, its culture, language, history, and statehood. In this context, the views of Raphael Lemkin, the founder of the concept of genocide as an international crime, are analyzed.

The necessity of international legal qualification of the actions of the Russian federation as a new international crime is argued and its conditional name is proposed – natiocide.

KEYWORDS: international crimes; genocide; national group; nation; war crimes; denazification; natiocide.